

Vrouwen
in de Beeldende Kunst
in Friesland

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

Inhoud

Inleiding	3
De themaweken: samenwerking en opzet	5
Tentoonstelling: Ar(t)bitrair	6
Tentoonstelling: Werk van twaalf kunstenaressen wonend in Friesland	7
Dokumentatietafel	9
Opening van de themaweken	10
Forumdiskussie	12
Dia-lezing: Geschiedenis van vrouwen in de Beeldende Kunst	17
Workshop 1: Positie en positieverbetering van beeldend kunstenaressen	21
Workshop 2: Kunstmarketing en management	23
Uitkomsten van de enquête	26
Aanbevelingen	33
Fondsen en subsidieregelingen	34
Adviesinstanties, kunstagentschappen en dokumentatiebestanden	38
Literatuurlijst	41

Inleiding

Kunst maken en kunst verkopen zijn twee heel verschillende dingen.

Een kunstenares zei eens: "Je bent zo emotioneel met je produkt bezig, dat je de zakelijke kant uit het oog verliest". Een éénvrouwsbedrijf is een risicovol bestaan, zo noemde zij het zelfstandig werken als kunstenares.

Beroepsmatig actief te zijn op het gebied van kunst brengt vragen en zeker risico's met zich mee.

Bij de Vrouw en Werkwinkel in Leeuwarden kwamen de laatste jaren talrijke vragen binnen van (aspirant)kunstenaresen. Zij wilden informatie, advies en ondersteuning bij het realiseren van hun wens, hun beroep zelfstandig te beoefenen en ook bedrijfsmatig goed op te zetten. Ongetwijfeld is het opheffen van de BKR-regeling mede oorzaak geweest van de toename in het aantal vragen.

Voor de Vrouw en Werkwinkel waren de vragen aanleiding, om na te gaan wat de positie van vrouwen in de beeldende kunst in Friesland is.

De uitkomsten van deze verkenning zijn kort samen te vatten:

- * noch provinciaal noch op gemeentelijk niveau is er sprake van beleid gericht op kunstenaressen;
- * vrouwen zijn ondervertegenwoordigd als het gaat om gebruik van financiële regelingen en

fondsen en om deelname in aankoopcommissies en tentoonstellingscircuits.

In de Nota Vrouwen-Emancipatiebeleid Friesland (PEC-uitgave 1987) wordt een hoofdstuk gewijd aan Vrouwen en Cultuur. (Dit hoofdstuk zou een uitwerking moeten krijgen in het Kunst- en Cultuurbeleid van de provincie Friesland, maar tot nog toe is dat niet gebeurd).

In de nota worden de volgende knelpunten gesignaleerd:

- * het aantal vrouwen dat beroepsmatig actief is op het gebied van de kunst in Friesland blijft achter bij het aantal mannen;
- * algemene regelingen op het gebied van de kunsten, landelijk en provinciaal, werken niet emanciperend;
- * vrouwen hebben een te klein aandeel in de bepaling van de toekomst van kunst en cultuur, zoals deze plaatsvindt in raden, commissies en dergelijke;
- * er is tot nu toe in Friesland weinig aandacht voor historisch onderzoek naar de positie van vrouwen in de kunst.

Deze knelpunten vallen goeddeels samen met de eigen inzichten van Vrouw en Werkwinkel. Gevoegd bij het grote aantal praktische vragen die kunstenaressen voorleggen, was het aanleiding om middels themaweken aandacht te vragen voor kunstenaressen in Friesland.

De gesignaleerde knelpunten hebben als rode draad voor de opzet van deze weken gediend.

In deze brochure wordt verslag gedaan van opzet en inhoud van de themaweken, die plaatsvonden van 17 tot 28 mei 1988.

De informatie over de opzet is interessant voor diegenen, die in eigen provincie of gemeente aandacht willen vragen voor de positie van kunstenaressen. De in Friesland gekozen aanpak is arbeidsintensief, maar kan -gemeten aan het aan-

tal bezoekers en deelnemers aan diverse activiteiten- een succes worden genoemd.

De informatie over datgene wat tijdens de themaweken inhoudelijk aan de orde kwam, is interessant voor kunstenaressen en voor al diegenen die zich betrokken voelen bij "het kunstbedrijf" en het werk van kunstenaressen.

Tenslotte is het verslag ook praktisch bruikbaar; aan het eind ervan worden adressen van fondsen en van adviesinstanties en een literatuurlijst gegeven.

De themaweken: samenwerking en opzet

Samenwerking.

De themaweken "Vrouwen in de beeldende kunst" zijn georganiseerd door Tineke Kelder - beeldend kunstenaar; Elske Riemersma - fotografe; Anita van Os - medewerkster bedrijfsadvieswerk bij de Stichting Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden-Sneek. Bij de programmavoorbereiding is al in een vroeg stadium contact opgenomen met de sectie beeldende kunst van de Fryske Kultuerried, en wel met stafmedewerker Huub Mous. Met hem is de opzet doorgenomen, waarbij hij veel zinvolle adviezen gaf.

Opzet.

De themaweken liepen, zoals ook in de inleiding vermeld, van 17 tot 28 mei 1988. Ze waren in de eerste plaats bedoeld voor (aspirant)kunstenaressen en organisaties en instanties die zich met kunstbeleid bezig houden. Daarnaast werd geprobeerd het in kunst geïnteresseerde publiek -mannen en vrouwen- te bereiken. De opzet was dan ook veelzijdig. Het algemene deel van het programma bestond uit: een forumdiskussie, een tentoonstelling van werk van Friese kunstenaressen uit verschillende disciplines, de tentoonstelling AR(T)BITRAIR van de Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst, een dia presentatie en een lezing over de geschiedenis van beeldend kunstenaressen. Specifiek voor kunstenaressen waren in het pro-

gramma opgenomen: een workshop "Positie en positieverbetering van vrouwen in de beeldende kunst" en een workshop "Kunstmarketing en Management".

Bij het samenstellen van de tentoonstelling van werk van Friese kunstenaressen is gebruik gemaakt van het dokumentatiesysteem van de Fryske Kultuerried. Margreet Cats, edukatief medewerkster van de Kultuerried, hielp bij het inrichten van de tentoonstelling.

Alle activiteiten en de tentoonstelling vonden plaats in de multi-funktionele ruimte van de Openbare Bibliotheek in Leeuwarden. Daar is bewust voor gekozen: de ruimte heeft voor het publiek een lage drempel. Een bijkomend voordeel was in theorie, dat de Stichting Kunstuitleen directe buur van de bibliotheek is. Helaas zijn de samenwerkingsafspraken niet goed begrepen. De samenwerking met de bibliotheek maakte het mogelijk dokumentatie rond het thema voor de duur van de tentoonstellingen ter inzage te leggen.

Tentoonstelling: Ar(t)bitrair

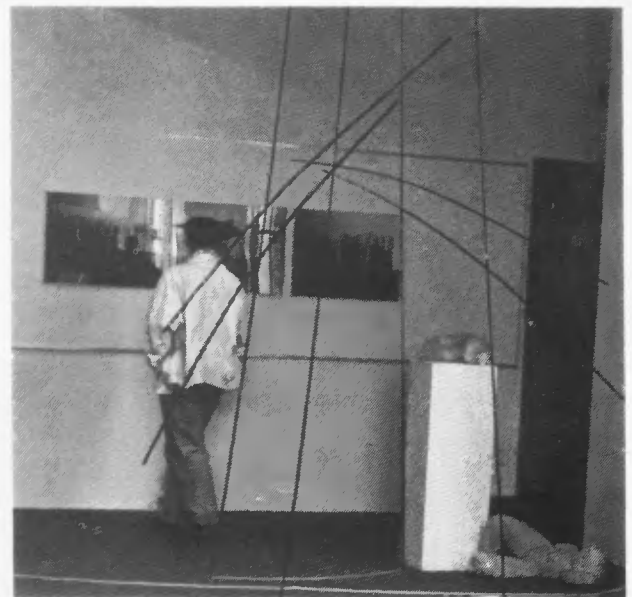
De Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst SVBK, is een landelijke organisatie van kunstenaressen en kunsthistorica's, die inmiddels 10 jaar bestaan.

Met de tentoonstelling Ar(t)bitrair geeft de SVBK een overzicht van de activiteiten die vanaf 1975 tot nu toe door de stichting werden ont-plooid. Deze bestaan uit:

- * het aanleggen van dokumentatie over kunstenaressen, inclusief foto's, dia's en reproducties van werk;
- * een bibliotheek gespecialiseerd in historische overzichten, monografieën, tentoonstellingsca-

talogi, tijdschriften en theoretische studies van en over het werk van kunstenaressen;

- * een werkgroep "normen en kunstbeleid", die zich ten doel stelt meer tentoonstellingen en aankopen van werk van vrouwen bij musea te verwezenlijken;
- * het organiseren van (internationale) tentoonstellingen van kunstenaressen, speciaal om de vergeten geschiedenis van vrouwen in beeld te brengen;
- * uitgave van het kwartaaltijdschrift RUIMTE;
- * coördinatie van atelierwerkgroepen door het hele land.

Tentoonstelling: *Werk van twaalf kunstenaressen, wonend in Friesland*

De initiatiefneemsters van de themaweken hebben op de tentoonstelling ten eerste de veelheid aan disciplines waarbinnen kunstenaressen werken, willen tonen.

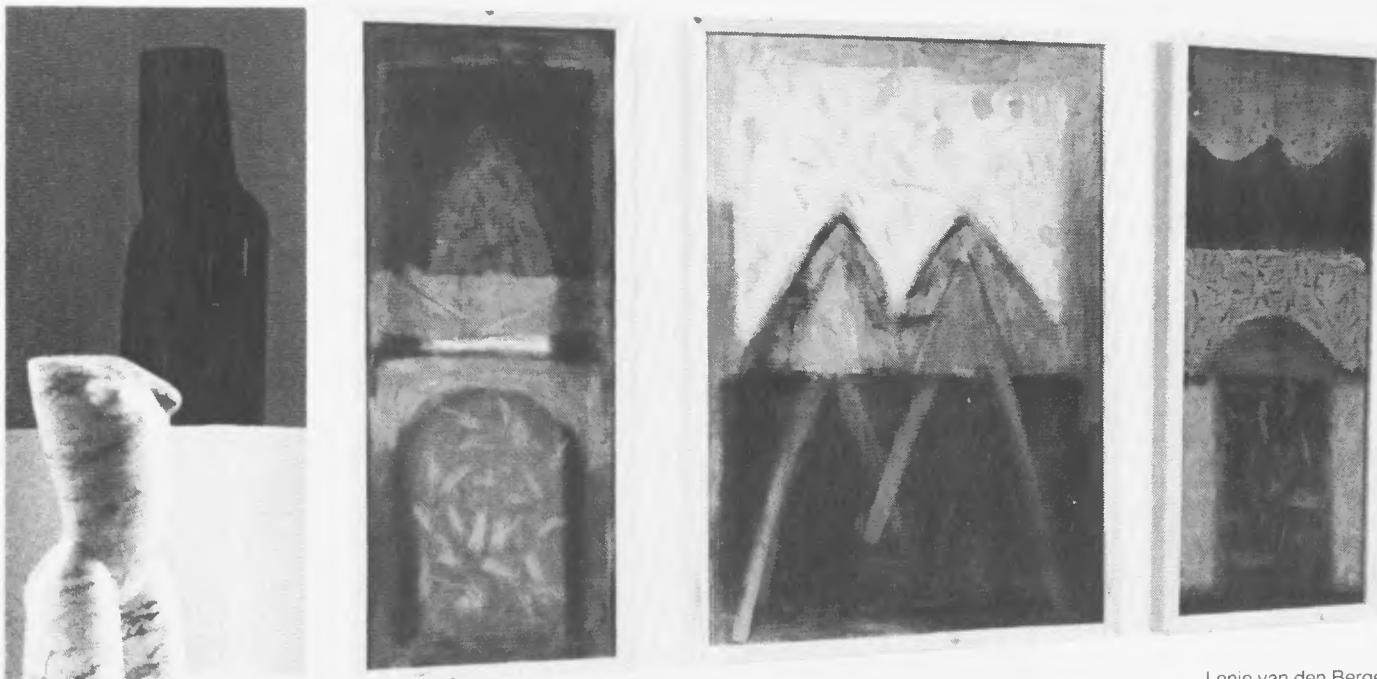
Gekozen werd voorts voor een vertegenwoordiging van zowel gerenommeerde als minder bekende, maar inspirerende kunstenaressen, alle werkend in Friesland.

Wat niet lukte, was het laten zien van werk op grotere formaten; de beschikbare ruimte leende zich daar jammer genoeg niet voor.

Uiteindelijk waren op de tentoonstelling 12 kunstenaressen met gemiddeld 3 werken vertegenwoor-

digd. Daarnaast lagen er van ieder dokumentatie-mappen ter inzage en konden dia's met het meest recente werk bekeken worden.

Opvallend op de tentoonstelling was de diversiteit in gebruikte materialen, technieken en vormen - de bekende associatie dat vrouwelijke kunstenaars werk leveren dat dicht tegen kunstnijverheid en handwerk aanligt, werd hier geloochenstraft. Wie de tentoonstelling zag, kwam tot de konklusie dat vrouwelijke kunstenaars los van traditionele opvattingen hun materialen en vormen kiezen.

Lenie van den Berge

Deelneemsters aan de tentoonstelling:

Petra Berbée, Leeuwarden
Ruimtelijke objecten in hout.

Lenie van den Berge, Noordwolde
Schilderijen.

Tineke Kelder, Leeuwarden
Aquarellen.

Maaïke Klein, Haulerwijk
Ruimtelijke installatie.

Karianne Krabbendam (ook pag. 7, linkerfoto)

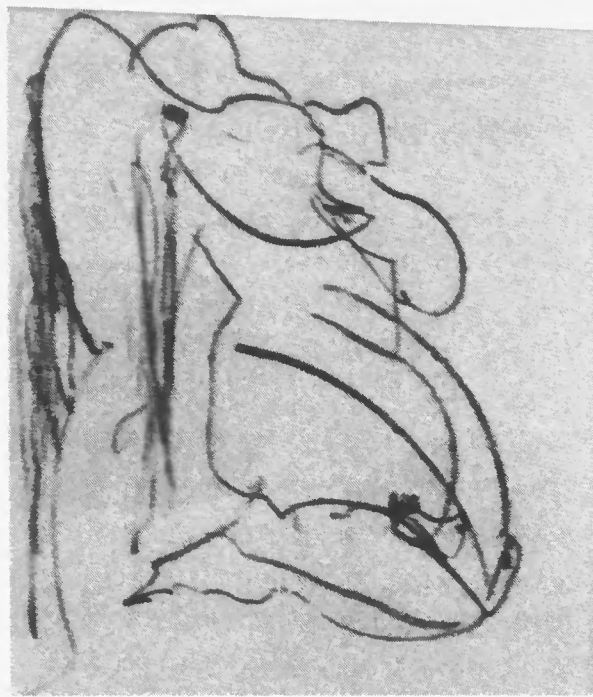
Karianne Krabbendam, Leeuwarden
Beeldhouwwerken.

Anke Kuipers, Boelenslaan
Architectonische vormgeving (foto's).

Thea Loyenga, Leeuwarden
Monumentaal werk (foto's) en grafiek.

Geertje van Oudheusden, Kimsward
Schilderijen.

Ellen Urselmann, Bakkeveen
Grafiek.

Hanneke van der Veen-Horlinga, Leeuwarden
Werken op papier (tekeningen).

Nantje Regine Vonk-Rienstra, Bakkeveen
Textiel op plat vlak

Saskia Zuiderduin, Sneek
Design sieraden.

Hanneke van der Veen - Horlinga

Dokumentatietafel

Tijdens de voorbereidingen voor de themaweken groeide het schriftelijk materiaal. Dat liep uit- een van een nota over het kunstbeleid van de ge- meente Leiden tot boeken als bijvoorbeeld van Ellen Urselmann, over de positie van kunstena- ressen.

Het leek de initiatiefneemsters belangrijk, dit materiaal tijdens de themaweken voor het publiek ter inzage te leggen. De Openbare Bibliotheek

stelde daarnaast kunstboeken van en over kunste- naressen beschikbaar.

Dit leverde bij elkaar een uitgebreide en veel- zijdige dokumentatietafel op, die tijdens de themaweken fungeerde als middelpunt van informa- tie en advies. Bovendien werden er aan de tafel talrijke gesprekken en discussies over de posi- tie van kunstenaressen gevoerd en werd er onder andere de FNV kunstenaars-infogids verkocht.

Opening van de themaweken

De voorzitter van de Stichting Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden-Sneek, Alina Kuiper, opende de themaweken "Vrouwen in de Beeldende Kunst in Friesland".

In haar openingsspeech bracht zij naar voren, dat het verband tussen vrouwen in de beeldende kunst en het werk van de Vrouw en Werkwinkel in eerste instantie niet zo voor de hand ligt. Maar, vervolgens zij, de afgelopen vijf jaar zijn er in de Vrouw en Werkwinkel steeds medewerksters geweest, die zelf bezig waren binnen beeldende kunst of met vormgeving. Dat is al een aardig verband.

De échte aanleiding voor het organiseren van de manifestatie is, dat de Vrouw en Werkwinkel benaderd werd en wordt door vrouwen die actief zijn in de beeldende kunst. Zij komen op het spreekuur voor informatie en advies en doen mee aan de oriëntatiekursus "Starten van een eigen bedrijf", omdat zij hun werk een bedrijfsmatig goede basis willen geven. In het recente verleden waren dat fotografes, een architecte, een binnenhuisarchitecte, publiciteitsvormgeefsters, kleding- en sieraadontwerpsters en galeriehoudsters.

De Vrouw en Werkwinkel richt zich specifiek op herintredende vrouwen. Zij richt zich niet op verhoging van de vakvaardigheid in welk beroep dan ook, maar op het vergroten van de vaardigheid een bewuste beroepskeuze te maken en een beroep of bedrijf beter uit te oefenen.

Feit is, dat een kunstenaars niet goed terecht

kan op de reguliere arbeidsmarkt. Het produkt dat zij aanbiedt is bijzonder, het aantal verkoopmogelijkheden is beperkt. Het gaat bij kunstenaressen om een zelfstandig beroep, waarvan ook de zakelijke kant geregeld moet worden.

De themaweken zijn bedoeld als aanzet - aanzet voor activiteiten met en voor kunstenaressen in Friesland, gericht op versterking van hun positie. Het eerste doel daarbij is, dat zij hun vak professioneel kunnen uitoefenen. Het tweede doel van de themaweken is, dat provincie, gemeenten en bedrijfsleven gekonfronteerd worden met "het verschijnsel kunstenaars". Aandacht moet er komen voor de knelpunten die de Provinciale Emancipatiecommissie in haar nota signaleert (zie Inleiding).

Alina Kuiper besloot haar speech met de wens dat de themaweken een aanzet tot "een actief vrouwelijk kunstleven" zal zijn.

Drie leden van de dansgroep "Fel Pastel" verzorgden een kunstzinnige opening rond het thema "Vrouwen in de Beeldende Kunst", waarbij zij de medewerking van het publiek inriepen.

Forumdiskussie

Aan de forumdiskussie namen deel:

Geertje van Oudheusden, beeldend kunstenaar, wonend in Friesland. Zij is tevens docente, verbonden aan het Kreativiteitscentrum in Leeuwarden.

Geertje stelde tijdens de voorstelronde, waarmee de discussie begon, dat zij geen feministe is.

Geertje van Oudheusden

Magda Lagerwerf

Drs. Marie-Christine van der Sman

Huub Mous

Zij vindt volkomen maatschappelijke gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen niet mogelijk. Het mannelijke en vrouwelijke principe -dat overigens niet altijd door mannen resp. vrouwen vertegenwoordigd wordt- zijn naar haar inzicht nu eenmaal verschillende principes. Geertje voelde zich dan ook niet echt persoonlijk betrokken bij het thema, maar hopelijk komt een afwijkende mening de discussie ten goede. Zij vermeldde, dat zij in 1972 een proces inzake het kostwinnerschap in de BKR heeft aangespannen bij de Raad van State, zonder politieke motieven. Dit proces won zij. Sindsdien zijn ook andere vrouwen tot de BKR toegelaten.

Magda Lagerwerf, beeldend kunstenaar en bestuurslid van de Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst, Amsterdam.

Zij vertelde, dat zij actief is geweest in de Beroepsvereniging Beeldende Kunstenaars, in de arthotheek in Dordrecht en in de Vereniging van Arthoteken. Vanaf 1976 heeft zij gebruik gemaakt van de BKR-regeling; het kostte overigens veel strijd om te worden toegelaten. Bij de dreigende afschaffing van de BKR heeft zij vanuit de Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst actie gevoerd. Al vanaf de oprichting is zij bij de SVBK betrokken.

Drs. Marie-Christine van der Sman, directrice van het Willem van Harenmuseum in Heerenveen.

Zij vindt dat vrouwen gestimuleerd moeten worden als kunstenaressen, maar vindt het minstens zo belangrijk dat vrouwen zitting nemen in commissies en dergelijke.

Huub Mous, stafmedewerker van de Fryske Kultueried, voelt zich zowel vanuit zijn functie -konsulent voor de beeldende kunst- als persoonlijk betrokken bij het thema.

Er zijn meer mannen dan vrouwen werkzaam in de beeldende kunst, terwijl er meer vrouwen dan mannen aan de opleidingen meedoen, stelde hij. De oorzaak daarvan moet eerder gezocht worden in de structuur van de maatschappij en de rol van de vrouw daarin, dan in de beeldende kunst zelf. Maar op zich, zei Huub Mous, is het een poging waard om binnen het terrein van de beeldende kunst meer ruimte voor vrouwen te creëren.

Diskussieleidster was Anita van Os, mede-organisatrice van de themaweken en medewerkster van de Vrouw en Werkwinkel.

Zes stellingen werden aan het forum en het publiek voorgelegd:

- * vrouwen hebben een achterstand binnen het kunstgebeuren;
- * achterstand wordt door een aantal specifieke gegevens bepaald: Kunst wordt beoordeeld op subjectief vastgestelde kwaliteitseisen, deze eisen zijn in onze cultuur gebaseerd op mannenkriteria;
- * beeldend kunstenaressen moeten zelf aktiever worden, om hun positie te verbeteren;

- * algemene regelingen op het gebied van de kunsten, zowel landelijk als provinciaal, werken niet emanciperend;
- * aankoop- en tentoonstellingscommissies moeten voor minstens vijftig procent uit vrouwen bestaan;
- * er moet een "Vrouwenkunstcentrum" als coördinatiepunt in Friesland komen.

Vrouwen hebben een achterstand binnen het kunstgebeuren.

Huub Mous wil deze stelling bevestigen, vooral als hij zijn direkte werkomgeving beziet. De meeste tentoonstellings- en aankoopcommissies bestaan voor 80 à 90 procent uit mannen. De provinciale adviescommissie heeft op dit moment twee vrouwelijke leden, op een totaal van 9. De BKR-commissie van Friesland bestond in de laatste fase alleen uit mannen. "Het gaat hier om een algemene problematiek" vond Mous. Geertje van Oudheusden zou wel eens de jaarinkomens van mannen en vrouwen in de beeldende kunst naast elkaar willen zien. Zij vindt, dat het krijgen van kinderen een vrouw 20 jaar van haar carrière kost, zodat het geringere aantal vrouwen in de beeldende kunst niet verwonderlijk is. "Het is een kwestie van al dan niet kiezen voor persoonlijke ontplooiing" meent zij. Marie-Christine van der Sman sluit zich daarbij aan. "Vrouwen moeten zelf aktiever worden, kiezen en opkomen voor hun carrière" vindt zij. Zij vindt het jammer dat bijvoorbeeld haar moeder er nu spijt van heeft, dat zij huishouden en kinderen niet wat beter met haar mogelijkheden als

beeldend kunstenaressen heeft gekombineerd.

Magda Lagerwerf vindt dat vrouwen altijd moeten kiezen en hun aandacht moeten verdelen tussen carrière en kinderen. "Dat is een dilemma, maar zelf ben ik er nu aan gewend en ik zou zelfs niet meer anders willen" zegt zij.

Uit het publiek komt de reactie, dat het altijd schipperen is tussen kinderen, man en werk. Dat vereist een strakke organisatie, "of verdeling van het werk tussen de partners, want dat mag je tegenwoordig toch wel verwachten". "Het staat of valt met het serieus nemen van jezelf en het zorgen dat je tijd neemt voor je werk" voegt een ander daar aan toe.

Kunstenaressen Suze Robertson koos voor de uiterste vorm: zij verliet man en kinderen om zich te kunnen wijden aan de kunst.

Konklusie van de forumleidster: mannen en vrouwen moeten beide kiezen, maar vanwege hun huidige rol in de maatschappij is het kiezen voor kunst door vrouwen (nog steeds) een stuk moeilijker.

Achterstand wordt bepaald door een aantal specifieke gegevens. Kunst wordt beoordeeld op sub-jektief vastgestelde kwaliteitseisen. Deze eisen zijn in onze cultuur gebaseerd op mannenkriteria.

Een moeilijke stelling vindt iedereen.

"Zolang het tegendeel niet bewezen is, zijn de gehanteerde criteria reëel!" vindt Marie-Christine van der Sman. Het gaat in de eerste plaats om de kwaliteit van een werk, vrouwen moeten daarin meékonkurreren en dan komt "het" vanzelf. Huub Mous vindt de stelling complete onzin. Kri-

teria zijn permanent in beweging, er is permanent discussie over. Recent heeft de emancipatiegolf invloed op die discussie gehad. Juist als kunsthistorica zijn vrouwen sterker vertegenwoordigd -waarbij zij zich actief in de discussie mengden- dan in andere vormen van wetenschap. Naar kunst wordt gekeken op beredeneerbare gronden. Die zijn niet objektief, maar wel te beargumenteren, los van het man- of vrouwzijn van degene die een oordeel geeft.

Geertje van Oudheusden meent, dat een onderzoek naar de mogelijkheid om vrouwenkunst te definiëren -een aantal jaren geleden- op niets is uitgelopen.

Magda Lagerwerf vindt kwaliteitseisen überhaupt al moeilijk te meten. Vroeger had men het over "professionaliteit", maar kwaliteitseisen worden de kunstenaar min of meer opgedrongen door de politiek.

Forumleidster Anita van Os sluit af met de opmerking dat het rijzen en dalen van een ster-beroemdheid- alles te maken heeft met kwaliteitseisen en beoordelingen. Het is een gegeven dat steeds meer vrouwen hun oordeel geven en onder woorden brengen wat zij aan kunst beleven.

Beeldend kunstenaressen moeten zelf aktiever worden om hun positie te verbeteren.

"Daar ben ik het in eerste instantie mee eens" zegt Huub Mous, "maar het is niet het enige". Er zou met name meer kunnen worden gedaan om de kloof tussen academie en beroepspraktijk te overbruggen, meent hij.

Geertje van Oudheusden vindt het ontwikkelen van

management-vaardigheden belangrijk.

Magda Lagerwerf spreekt liever van actief blijven dan van actief worden. Tien jaar geleden dacht men bij de SVBK dat men er al was, maar intussen is de BKR afgeschaft en worden er nog steeds bijeenkomsten als dit forum georganiseerd. Dus er is nog steeds actie/aktiviteit nodig. Huub Mous merkt op, dat veel mannelijke kunstenaars die eerst in de BKR zaten nu afhankelijk zijn geworden van vrouwen die kostwinner zijn. Zij verkeren in eenzelfde positie als vrouwen in zo'n situatie. Ook zij moeten kunstenaarschap combineren met het verzorgen van huishouden en kinderen. Het probleem is dus algemener. De forumleidster sluit af met de opmerking dat vrouwen moeten leren omgaan met het maken van keuzes; je krijgt ze niet aangereikt.

Algemene regelingen op het gebied van de kunsten, zowel landelijk als provinciaal, werken niet emanciperend.

Magda Lagerwerf vindt dat, als regelingen niet emanciperend zijn, dit zijn oorzaak vindt in het feit dat vrouwen er niet goed op inspelen. Regelingen zijn naar haar idee op zich al niet emanciperend voor kunstenaars; vrouwen hebben dan de dubbele handicap van èn kunstenaar èn vrouw zijn. Forumleidster Anita van Os meldt, dat landelijk emancipatiebeleid al een aantal jaren uitgewerkt dient te worden naar diverse sectoren op gemeentelijk en provinciaal niveau. In Friesland worden echter bijvoorbeeld in de provinciale nota over cultuurbeleid vrouwen niet genoemd, terwijl de Provinciale Emancipatiecommissie wel

aanzetten heeft gegeven.

Huub Mous meent dat voor twee groepen vrouwen, academiëverlaatsters en herintreedsters, regelingen zouden kunnen worden ingepast of extra

regelingen worden getroffen. Bijvoorbeeld in de vorm van subsidiebeleid. Overigens ligt dat in kringen van de Fryske Kultuerried gevoelig. Anita van Os merkt op dat herintreedsters, dus ook beeldend kunstenaressen, zich sinds 1987 bij het Gewestelijk Arbeidsbureau kunnen laten inschrijven. Daarmee kunnen zij voor bepaalde financiële regelingen, bijvoorbeeld voor bijscholing, in aanmerking komen. Overigens moet er in de praktijk wel geknokt worden om dergelijke faciliteiten te realiseren.

Aankoop- en tentoonstellingscommissies moeten voor minstens 50 procent uit vrouwen bestaan.

Anita van Os: de aankoopcommissie beeldende kunst van Leeuwarden bestaat uit 8 mensen, onder wie 1 vrouw. De provinciale aankoopcommissie bestaat uit 9 mannen en 2 vrouwen. In de adviescommissie van de Fryske Kultuerried zijn de verhoudingen wat gelijkwaardiger: 6 vrouwen en 8 mannen.

Marie-Christine van der Sman vindt de kwaliteit van de commissieleden belangrijker dan hun man- of vrouwzijn. Er blijken nog altijd weinig actieve vrouwen voor commissies te vinden. In Heerenveen zorgt de gemeente sinds kort voor kinderopvang, zodat een praktisch probleem in ieder geval is opgelost.

Huub Mous stelt dat het per commissie verschilt, hoe in vakatures wordt voorzien. Soms zijn er sollicitaties, soms werkt men met voordrachten, soms zoekt de commissie in de eigen kring van kontakten. Het lijkt hem een goede zaak, bij samenstelling en aanvullingen van commissies voorlopig uit te gaan van een 50-50 criterium. Dan worden bestaande patronen doorbroken, hoewel de uitkomsten misschien niet anders zullen zijn.

Er moet een Vrouwenkunstcentrum als coördinatiepunt in Friesland komen.

Het forum vindt het idee uitstekend, maar maakt een paar kanttekeningen.

Geertje van Oudheusden vindt een kunstcentrum alleen voor vrouwen een te smal kader. Zo'n centrum zou veel breder, dus interessanter kunnen zijn.

Huub Mous meent, dat er enorme behoefte aan een dergelijk centrum is, maar het zou niet naast de bestaande structuren moeten komen te staan. Er zou ook geen gestigmatiseerde vrouwenkunst als aparte stroming moeten komen. Overigens zouden daar waarschijnlijk ook te weinig financiën voor zijn.

Marie-Christine van der Sman ziet meer iets in bijvoorbeeld een oude fabriekshal voor hedendaagse, experimentele tendenzen, waarbinnen voor vrouwen ruimte gekreëerd kan worden.

Magda Lagerwerf vindt -als enige- dat er wél een centrum speciaal voor vrouwen zou kunnen zijn, maar pleit voor koppeling met andere vormen van kunst. Bijvoorbeeld muziek en theater. Dit geheel zou meer invloed hebben op het grote publiek dan het totaal-resultaat van een reeks individuele subsidies aan vrouwen.

Forumleidster Anita van Os trekt als konklusie, dat een Vrouwenkunstcentrum voorlopig geen realiteit zal worden. Vrouwen zouden wél veel meer bemoeienis moeten hebben met de bestaande mogelijkheden. "Ga erop af" is haar slotopmerking.

Anita van Os

Geschiedenis van vrouwen in de beeldende kunst

Dialezing op 19 mei 1988, door Inne Rutgers.

Aantal bezoekersters en bezoekers op deze avond:
31.

Vooraf.

In de geschiedenis, vanaf de Middeleeuwen tot nu toe, zijn er tal van voorbeelden van vrouwen die actief waren in de kunst. Die vrouwen zijn nauwelijks terug te vinden in de (kunst)geschiedenisboeken. Met de diapresentatie en lezing geeft Inne Rutgers achtergrondinformatie en inzicht in de geschiedenis van kunstenaressen.

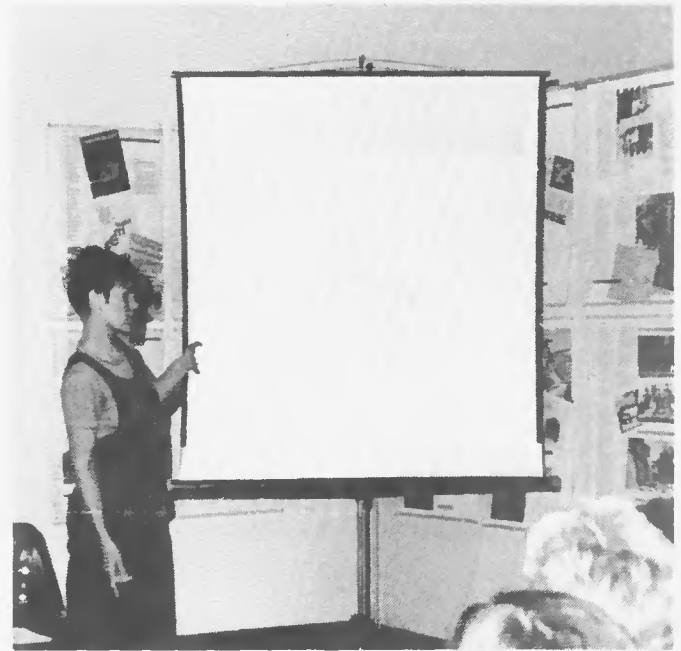
Inne Rutgers is docente handvaardigheid en kunstgeschiedenis aan de Nieuwe Lerarenopleiding Ubbo Emmius. Haar lezing heeft zij ingebouwd in de vakken die zij verzorgt, zowel in Groningen als in Leeuwarden.

Lezing en presentatie leverden levendige discussies onder de bezoekersters op. Zo levendig, dat de avond zeer tegen de zin van het publiek moest worden afgesloten.

Een vervolg, of een lezingenreeks, bijvoorbeeld bij het Kreativiteitscentrum in Leeuwarden, zal waarschijnlijk aanslaan!

Geschiedenis van vrouwen in de beeldende kunst vanaf de Middeleeuwen.

Tot op de dag van vandaag vinden er discussies plaats over vrouwen, feminisme en kunst. Daarbij zijn er globaal drie terreinen van onderzoek te

onderscheiden, waarvan de eerste twee onderwerp van de lezing zijn.

1. Vrouwelijke kunsthistorici zochten naar de geschiedenis van kunstenaressen, vanuit de vraag "Waarom zijn er zo weinig kunstenaressen geweest?"
2. Vrouwen zoeken naar omschrijvingen en definities van typisch vrouwelijke of feministische kunst.
3. Een derde terrein is de studie naar de manier waarop vrouwen in de kunst worden voorgesteld; met name gaat het om de relatie tussen werkelijk historische situaties en de ideaalbeelden die er over vrouwen bestaan.

Waarom zijn er zo weinig kunstenaressen geweest?

Inne Rutgers vindt dat het geen zin heeft nog langer te jammeren over het feit dat er weinig kunstenaressen waren. Voor haar heeft het meer zin, het werk en de levens van kunstenaressen die wél succes hadden en een plaats in de geschiedenis kregen, te bestuderen. Zij kunnen immers een inspirerend en leerzaam voorbeeld vormen.

Overigens is het ook leerzaam aandacht te geven aan de hinderpalen die vrouwen in de weg stonden bij het ontwikkelen van haar talent.

Hinderpaal 1 is de rol van de vrouw in de samenleving en alles wat daarmee samenhangt. Tot op de dag van vandaag schrijft de rol van echtgenote en moeder bepaald gedrag aan vrouwen voor.

"De Liefde" vraagt veel energie. Bovendien is er vaak sprake van economische afhankelijkheid van de man.

Hinderpaal 2 is het onderwijs. Lange tijd werden vrouwen niet tot het kunstonderwijs toegelaten.

En tot ± 1900 was het vrouwen verboden naar naaktmodel te tekenen of te schilderen, waarmee een belangrijke leermogelijkheid werd onthouden.

Vrouwen die er toch in slaagden zich tot kunstnares te ontwikkelen, waren vaak dochter van een kunstenaar of van goede komaf (een artistieke opleiding maakte dan deel uit van de opvoeding).

En natuurlijk waren er de vrouwen die ondanks alle tegenwerking een onstuitbaar talent hadden.

Te noemen zijn: Sofonisba Anguissola (16e eeuw), Lavinia Fontana (1552-1614), Rachel Ruys (1664-1750), Judith Leyster (1609-1660), Angelica

Kaufmann (1741-1807), Elizabeth Vigée-le Brun (1755-1842), Rosa Bonheur (1822-1899), Elizabeth Butler (1844-1933).

Vanaf het Impressionisme (veelal beschouwd als het begin van de moderne kunst) nemen meer vrouwen deel aan de kunst. Voorbeelden zijn Berthe Morisot (1841-1895), Mary Cassat (1844-1926) en de schilderklas van de Rijksakademie ± 1900.

Onder invloed van de eerste emancipatiegolf zijn meer vrouwen actief in de kunst. Duidelijk is wel, dat vrouwen die beroemd of bekend zijn geworden in deze eeuw, vaak een relatie met een kunstenaar hadden. Wie op wie invloed had, is daarbij meestal onduidelijk. Duidelijk is weer wel, dat je als vrouw in de kunst getolereerd werd, zolang je binnen bepaalde gebieden bleef. Zo waren in de toegepaste kunsten vrouwen traditioneel al sterk vertegenwoordigd. In deze eeuw komt een aantal kunstenaressen tot bijzondere vormgeving ook binnen dat gebied.

Vrouwen bewegen zich, met verschillende stijlen, op verschillende gebieden van de kunst: schilderen, beeldhouwen, industrieel (al dan niet) ontwerpen en toegepaste kunsten.

Voorbeelden: Paula Modersohn-Becker (1876-1907), Gabriële Münter (1877-1962), Suzanne Valadon (1865-1938), Natalia Gontsjarova (1881-1962), Sonia Delaunay (1885-1979), Meret Oppenheim, Frida Kahlo (1910-1954), Georgia O'Keefe (1887-?).

Bestaat er een vrouwelijke beeldtaal, zijn er vrouwelijke technieken en materialen, vrouwelijke onderwerpen?

In Europa hebben Marlite Halbertsma en Liesbeth Brandt Corstius inhoudelijke omschrijvingen geformuleerd van de kunst die door vrouwen is gemaakt. Marlite Halbertsma onderscheidt drie categorieën:

1. neutrale kunst: kunst die zich kwa concept en uitwerking niet onderscheidt van die van mannen.
2. vrouwenkunst: hier staat de persoonlijke en intieme belevingswereld van vrouwen centraal. Bijvoorbeeld de menstruatie, het eigen lichaam en de seksualiteit.
3. feministische kunst: hier is het feministische engagement direkt herkenbaar.

Ideeën en vormgeving lopen in de feministische kunst nogal uiteen, evenals de gebruikte materialen en technieken. Opvallend is, dat nogal eens video wordt gebruikt als registratie van een performance, bijvoorbeeld door Ulrike Rosenbach. Andere voorbeelden: Judy Chicago, May Stevens, Maina Miriam, Wies de Bles, Kate Walker, Raymonde Arcier.

Inne Rutgers noemt vervolgens vier vrouwen, die niet zo gemakkelijk in een hokje zijn te plaatsen, als de hiervoor gegeven indeling suggereert. Zij werk(t)en vanuit verschillende uitgangspunten en met uiteenlopende materialen en technieken. Het zijn inspirerende voorbeelden: Käthe Kollwitz (1867-1945), Louise Nevelson (1899 of 1900-?), Eva Hesse (1936-1970) en Niki de St. Phalle (1930-..).

Tenslotte.

Formeel, stelt Inne Rutgers, hebben vrouwen nu gelijke kansen, zijn hindernissen weggevallen. Maar waarom zijn vrouwen dan nog steeds in de minderheid? Zij vraagt zich af:

- Moet het onderwijs zo veranderd worden, dat vrouwen meer identificatiemogelijkheden hebben?
- Moeten vrouwen een voorkeursbehandeling krijgen? Is dit stimulerend of beledigend?
- In het kunstonderwijs zijn vrouwen in grote getale vertegenwoordigd. Zou dat betekenen dat er meer vrouwen in de kunstwereld komen? Of is de grote onderwijsdeelname juist een slecht teken: betekent het dat vrouwen kiezen voor veiligheid, het achter een trend aanhobbelen?

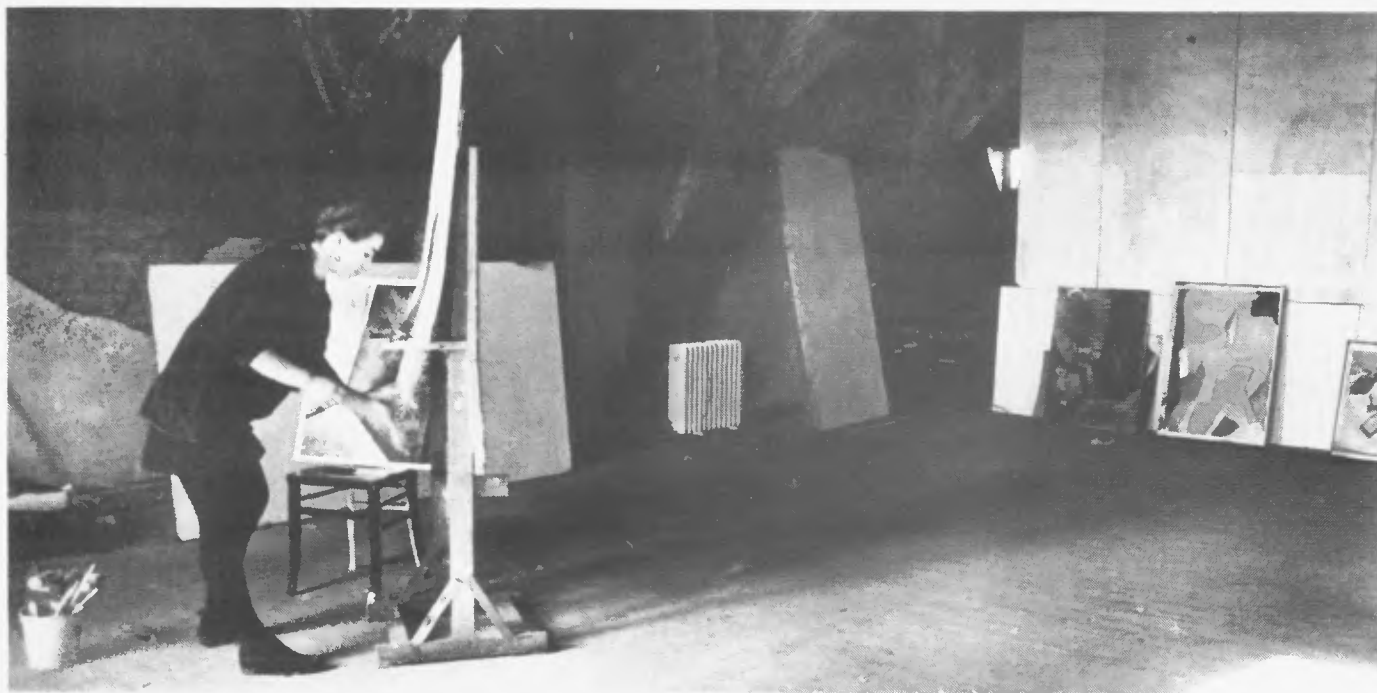
Inne Rutgers is bang, dat vrouwen die kunst niet als beroep kunnen/willen beoefenen de opleiding zien als iets leuks dat ze achter de hand hebben om in de hobbysfeer mee verder te gaan. Ook is zij bang dat een toename van het aantal vrouwen in de kunst het maatschappelijk mechanisme in werking zal stellen, waarmee de status van een beroep afneemt als het aantal vrouwen toeneemt. Zij is dus niet onverdeeld gelukkig met het grote aantal vrouwen op de opleidingen.

Over het begrip "vrouwelijk" in de kunst: Inne Rutgers vindt dat dit begrip -als we het al willen gebruiken- beter verklaard kan worden vanuit de maatschappelijke positie van vrouwen dan vanuit haar eigen aard. Misschien leidt het begrip "vrouwelijk", met haar dubbele inhoud (biologische en sociaal) wel eerder tot verstarring dan tot bevrijding.

Andreas Burnier schrijft in haar essay "De vrouw achter de ezel": pas als de vrouwendiscriminatie in sociaal en cultureel opzicht net zo absurd zal zijn geworden als heksenvervolging nu, kan blijken of er op biologische gronden een significant verschil is tussen mannelijke en vrouwelijke creativiteit.

Intussen blijven kunsthistorici toch bezig het begrip "vrouwelijk" te omschrijven.

Inne Rutgers vindt het zelf het belangrijkste, dat vrouwen integer en authentiek werken, ongehinderd door theorieën. Dat betekent hard werken, tijd, plaats en ruimte opeisen en durf hebben. De geschiedenis laat gelukkig voorbeelden zien van inspirerende vrouwen!

Workshop I: Positie en positieverbetering van beeldend kunstenaressen

Workshop I op 24 mei 1988 van 10.00 tot 12.00 uur, begeleid door Maaïke Klein, keramiste en Anita van Os, medewerkster bedrijfsadvieswerk bij de Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden.

Aantal deelnemers: 11.

Het doel van de workshop was vrouwen te stimuleren actiever deel te nemen in aankoopcommissies, kunstorganisaties en dergelijke. Daarnaast zou in deze workshop dieper ingegaan kunnen worden op de positie van beeldend kunstenaressen dan in de eerder gehouden forumdiskussie mogelijk was en zou een aanzet tot onderlinge netwerkvorming gegeven kunnen worden.

Organisatie en begeleiding van de workshop waren in handen van Anita van Os. Maaïke Klein gaf veel informatie -gebaseerd op eigen ervaringen- over het deelnemen aan commissies, over regelingen en adviesinstanties.

Maaïke Klein is lid van de sectie Beeldende Kunst en lid van de adviesgroep "Vrouwen in de Beeldende Kunst" van de Fryske Kultuerried; afgevaardigde van de Nederlandse Vereniging van Keramisten in de Fondsraad van het Landelijk Fonds voor Beeldende Kunsten.

De sfeer tijdens de workshop was openhartig. In de kennismakingsronde bleek, dat beeldend kunstenaressen met vergelijkbare problemen rond inkomens, combinatie werk-kinderen en dergelijke wor-

stelen. Ook de ambities zijn vergelijkbaar, en een dergelijke herkenning schept een band. Van de vrouwen die aan de workshop deelnamen, heeft de helft kinderen, terwijl zij part-time of full-time als beeldend kunstenaressen werken. De meesten werken al enige jaren, in een enkel geval al tientallen jaren.

Knelpunten in en rond het werk zijn de volgende:

*** de combinatie gezin - kinderen - het eigen werk.**

Al vormen gezin en kinderen ook een inspiratiebron, de combinatie vraagt tevens veel van het organisatievermogen. Tijd en aandacht moeten continue en konsekvent verdeeld worden. Kiezen voor tijd en ruimte voor het eigen werk komt vaak neer op het voortdurend moeten bevechten van tijd en ruimte voor dat eigen werk. Dat vraagt veel energie.

*** te weinig kennis van en inzicht in de functie van adviesinstanties, de werking van regelingen en de financiële aspecten rond verkoop van eigen werk.**

In de kunstopleidingen wordt nauwelijks aandacht geschonken aan de zakelijke aspecten van een zelfstandige beroepsuitoefening (zie ook de aanbevelingen).

Door de deelnemers werd gesuggereerd, een dagdeel te organiseren waarbij informatie rond inkomsten- en omzetbelastingen wordt gegeven.

De Fryske Kultuerried heeft plannen, een cursus kunstmanagement naar Friesland te halen. (Start september 1989/informatie via Henk Pietersma, tel. 058-882113).

*** weinig eigen financiële middelen, en dus minder mogelijkheden werk te maken zoals je voor ogen staat.**

Beeldend kunstenaressen, zo bleek tijdens deze workshop, zijn veelal òf financieel afhankelijk van hun partner, òf ze hebben een uitkering (de uitkomsten van de enquête - zie pagina 29 - bevestigen dit). Dat beperkt feitelijk en psychologisch de mogelijkheden voor het werk die materialen aan te schaffen, die in de conceptfase voor ogen staan. "Te duur", "kan niet" zijn dan veelgehoorde uitspraken, met onmiddelijk daarop volgend "moet ik dan kleiner werken? materiaal gebruiken dat ik niet geschikt vind? altijd zoeken naar compromissen?"

Het (gezins-)inkomen gebruiken voor het eigen werk levert schuldgevoel op. Wie het eigen werk serieus neemt en de eigen kwaliteiten daarin benoemt, bestrijdt dergelijke onnodige kopzorgen, kwam tijdens de workshop naar voren.

*** het dilemma kunstenaressen zijn - ondernemer zijn.**

Werk maken is één ding; eigen werk verkopen is een tweede. Wie wil dat het werk middelen van bestaan oplevert, moet de stap nemen langs galleries te gaan en andere acties ter bevordering van de verkoop ondernemen.

Feit is, dat veel vrouwen zo geïsoleerd werken, dat alle initiatieven op dit terrein door ieder afzonderlijk moeten worden opgebracht. Netwerkvorming -het leggen van contacten met kollega's in dit geval- kan hierin verandering brengen. Een netwerk ontstaat al, door adressen en telefoonnummers uit te wisselen. Dat geeft de mogelijkheid aan kollega's advies te vragen, belangstelling te tonen bij slechte of goede kritieken, kortom: te werken aan een vorm van contact die de geïsoleerde positie doorbreekt.

In het volgende hoofdstuk van deze brochure "Kunstmarketing en Management" wordt een groot aantal tips en suggesties gegeven rond de zakelijke kant van het kunstenaressen zijn. De deelnemers aan de workshop wilden na verloop van tijd nog eens bij elkaar komen, om te bezien of zij het er zakelijk gesproken inmiddels beter vanaf brachten.

Workshop 2: Kunstmarketing en management

Workshop II op 26 mei 1988 van 10.00 tot 12.00
uur, begeleid door Mariza Vader, management
beeldende kunsten, Amsterdam.

Aantal deelnemers: 21.

Doel van deze workshop was vrouwen een beter inzicht te geven in de diverse subsidiemogelijkheden, in de public relations en in de bedrijfsmatige aanpak van hun beroep, waaronder het benaderen van het bedrijfsleven.

Begeleidster van de workshop, Mariza Vader, vervult gastdocentschappen rond het thema kunstmarketing en management en heeft binnen de kunstwereld diverse bestuurlijke functies; zo is zij lid van een werkgroep van de Raad voor de Kunst. De deelnemers aan de workshop waren met name sterk geïnteresseerd in het naar buiten brengen en verkopen van eigen werk. Daarom worden hier met name die praktische aanwijzingen genoemd, die van belang zijn voor het eigen kunstbedrijf.

Promotie van eigen werk.

Allereerst zal een kunstenaars documentatie van het eigen werk moeten bijhouden. Een eigen systeem met een eigen stijl, geschikt voor het presenteren van het werk aan derden, is aan te raden.

Fotografeer ruimtelijke objecten vanuit verschillende maar minimaal 2 standpunten.

Een totaal van 20 dia's (of foto's) van het eigen werk van de laatste drie jaar is wenselijk. Veel gebruikt zijn de plastic hoesjes met foto's van het werk.

Vermeld altijd jaartal - techniek - formaat - titel van het werk.

Maak tevens een "curriculum vitae", een beschrijving van je achtergronden: naam - adres - telefoonnummer - atelieradreslijst met solo-exposities met data en plaatsen - lijst van deelname aan groepstentoonstellingen met data en plaatsen.

Verzamel en kopieer recensies over je werk en tentoonstellingen uit tijdschriften en kranten, met data en naam van de krant/het tijdschrift.

Leg bij voorkeur 3 mappen aan: 1 set, waar je altijd zelf over kunt beschikken, 2 sets om te versturen. Je documentatie van eigen werk, foto's en/of dia's maak je dus bij voorkeur van het begin af in drievoud.

Maak voor de toezending aan derden een plan. Houdt bij naar welke adressen je welk materiaal hebt gestuurd (bewaars kopieën van je begeleidende brieven) en houd je ingekomen post bij.

Als je ergens documentatie van je werk ter inzage legt, kies dan voor presentatie van minimaal 5 en maximaal 20 werken.

Als je dia's gebruikt (het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, WVC, vraagt bijvoorbeeld altijd dia's), leg dan een lijst

met informatie aan; nummer die lijst en nummer de dia's.

Het is goed om één dag per week of per maand voor je administratie en dokumentatie uit te trekken.

Bijhouden van je dokumentatie vraagt een consequente aanpak en brengt hoge onkosten met zich mee. Pas na een lange tijd blijkt, hoeveel profijt je ervan hebt.

Reken er bij toezending van dokumentatie aan bijvoorbeeld de Rijksgebouwendienst en de Stichting Kunst & Bedrijf op, dat je 3 maanden niets hoort. Bel zelf na 1½ maand om te horen wanneer je werk in de commissie wordt besproken. Je kan navragen of je nog werk kunt langsbrengen.

Boekhouding.

Een boekhouding van je uitgaven en inkomsten voor en van je werk kan je zelf bijhouden. Dan weet je in ieder geval wat je berekent en verrekent.

Je kan je boekhouding ook uitbesteden, maar vanzelfsprekend kost dit geld.

De Sociale Dienst verrekent aan het eind van het kalenderjaar de neveninkomsten die je naast je uitkering had met je uitkering.

Bewaak je auteursrechten. Zie het in de literatuurlijst genoemde boek "Beeldrecht".

Leer kontrakten op te stellen, ook als het gaat om het in consignatie geven van werk of om het uitlenen ervan. Zie "Beeldrecht" en de FNV-informagids voor kunstenaars. Stap bij problemen naar

het Buro voor Rechtshulp of naar een sociaal raadsman of -vrouw.

Bewaar kopieën van brieven en andere papieren die je verstuurt, bijvoorbeeld van subsidie-aanvragen. Leg een archiefmap aan.

Vraag bij het kopen van materiaal altijd om bonnen met BTW. Als je inkoopt, betaal je 18,5% BTW. Als je verkoopt, bereken je in de prijs 6%. Denk aan het verzekeren van je werken, zeker als je ergens exposeert. Vraag na of het werk wordt verzekerd. Als je het zelf moet verzekeren en je bent georganiseerd, dan is de Ohra betaalbaar. Ook via de Fryske Kultuerried zijn er mogelijkheden.

Lidmaatschappen.

Voorzieningsfonds

gebouw Cultura

Wassenaarseweg 20

2596 CH Den Haag

Telefoon: 070-469559

Je kunt 1 keer per kwartaal lid worden. De premie is f. 350,-- per jaar. Je kunt recht op een uitkering uit dit fonds hebben voor ten hoogste 13 weken, bijvoorbeeld tussen twee opdrachten in. Als je lid bent van een beroepsvereniging, bijvoorbeeld de Kunstenaarsbond FNV, dan is de premie lager.

De uitkering van het Voorzieningsfonds wordt aan het eind van het jaar verrekend met je inkomsten. De beroepskostenvergoeding uit dit fonds is minimaal f. 400,--. Een belangrijk criterium bij de beoordeling of je een vergoeding krijgt is de vraag, in hoeverre je beroepsmatig werkt.

Bij het fonds kan je ook een beroep doen op uitkeringsgeld, als het gaat om galerie-kosten.

Galeriewezen en musea.

Organiseer ateliertentoonstellingen en leg kontakten, om te beginnen in de regio waar je woont. Als je nog niet bij de Fryske Kultuerried bent ingeschreven, probeer dat dan te realiseren. Inschrijving bij de Ried levert onder andere op, dat je werk via de Kunstuitleen kan circuleren. Wat betreft galeries: het duurt vaak zo'n 1 à 2 jaar, voor je hier wat resultaat van ziet.

Kunst geldt binnen het bedrijfsleven meer en meer als iets dat bij de presentatie van het bedrijf belangrijk is: het geeft een zeker cachet. Spoor adressen op van mensen die zich bezig houden met het bemiddelen van kunstaankopen voor/door bedrijven. Die zijn er ook in het Noorden; zie onder andere de adreslijst in dit verslag.

Tenslotte.

Door de deelnemers aan de workshop worden gelegenheden genoemd waar je werk kunt presenteren:

- de Kunstbeurs in Basel en in Keulen, beide 5 dagen. Meer informatie bij Anneke Fokma, Leeuwarden.
- de Kunstrai in Amsterdam.
- de Kunstbeurs in de Coopmansbeurs in Amsterdam.
- Noordkunst in Zuidlaren (om de 2 jaar).
- het Kunststation in Leeuwarden.
- L.A.K./Leeuwarden, een groep actieve Leeuwarder Kunstenaars, die elk jaar verkooptentoonstellingen organiseert.

Het tijdschrift Kunstbeeld geeft een goed overzicht van galeries.

Via B.K.Info blijf je op de hoogte van alle opdrachten die door de overheid en de door de overheid gesubsidieerde sector worden uitgeschreven. (Zie de literatuurlijst bij dit verslag).

Het heeft nut lid te zijn van vakverenigingen, bijvoorbeeld van de Kunstenaarsbond FNV.

Het Sociaal Fonds Bouwnijverheid kan direkt aankopen doen.

De Rijksdienst voor de Beeldende Kunst heeft een signaalfunctie. Het is nuttig documentatie van je werk aan deze dienst te sturen.

Bij subsidieaanvragen bij het ministerie van WVC speelt de deelname aan goede galeries en exposities een belangrijke rol; hoe bekender die zijn, hoe gunstiger dat is.

Uitkomsten van de enquête

Aan de kunstenaressen die aan de workshop "Positie en positieverbetering van vrouwen in de beeldende kunst" deelnamen, werd een enquête voorgelegd. (Geïnteresseerden kunnen kopie van het voorgelegde formulier aanvragen bij de Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden).

Met de uitkomsten daarvan wilden de initiatiefneemsters van de themaweken een beter beeld krijgen van de situatie en werkomstandigheden van beeldend kunstenaressen. Tevens zouden de gegevens aanknopingspunten voor verdere activiteiten kunnen bieden.

Er werden 17 formulieren ingeleverd.

De uitkomsten waren als volgt:

Opleiding.

Ruim 60 procent van de geënquêteerde vrouwen heeft een opleiding gevolgd of volgt nu een opleiding aan een Akademie voor Beeldende Kunsten. (48% en 12%).

Van hen heeft de helft een dagopleiding gevolgd. De anderen volgden de part-time of avondopleiding.

12 procent van de geënquêteerde vrouwen beschouwt zichzelf als autodidact.

De overige vrouwen (ruim 28%) heeft geen opleiding gevolgd aan de Akademie, beschouwt zichzelf ook niet als autodidact, maar heeft bijvoorbeeld

een lerarenopleiding in de Tehatex-vakken, MTS-Schoonhoven of een andere specifiek vakgerichte opleiding gevolgd, zoals opleiding schoenontwerpen en -stikken.

Opmerking:

Een vrij grote groep heeft een gerichte ABK-opleiding. Toch bleek uit de enquête tevens, dat veel vrouwen aanvullende of andersoortige opleidingen volgen of hebben gevolgd.

Ruim 20% van de vrouwen studeert nog steeds: L.O.-tekenen, bedrijfskunde, psychologie, arbeidstherapie, voortgezette studie handenarbeid. Dergelijke studies vergroten de kans op betaald werk, een mogelijkheid die met de ABK-opleiding op zich vrijwel uitgesloten is.

Leeftijd.

De gemiddelde leeftijd van de kunstenaressen die de enquête invulden is 34,5 jaar.

De leeftijdsverdeling was als volgt:

25 - 30 jaar	: 24%
30 - 40 jaar	: 58%
40 - 50 jaar	: 6%
50 jaar en ouder	: 6%
onbekend	: 6%
Totaal	100%

Aantal jaren dat men als beeldend kunstenaars werkzaam is.

0 - 5 jaar	: 65%
6 - 10 jaar	: 20%
11 - 15 jaar	: 5%
16 - 20 jaar	: 10%
Totaal	100%

Richting, waarin men als kunstenaars werkt:

tekenen/schilderkunst	20%
proza/schrijven	5%
toegepaste kunst	13%
monumentale vormgeving	10%
keramische vormgeving	3%
textiele vormgeving	13%
fotografie	3%
ruimtelijke objecten/beeldhouwen	15%
grafiek	13%
2-dimensionale werken	5%
Totaal (afgerond)	100%

Het merendeel (77%) van de kunstenaressen geeft aan, in meerdere kunstrichtingen te werken en daarbij ook richtingen te combineren.

24% van de kunstenaressen geeft één kunstrichting aan, n.l. toegepaste kunst (edelsmeden), teken/schilderen en ruimtelijke objecten/beeldhouwen.

Gebruikte formaten en materialen.

De antwoorden op de vraag, welke formaten en materialen men gebruikt zijn zeer divers.

De formaten variëren van 10x10 cm. tot "alle",

met name als het gaat om monumentale vormgeving en ruimtelijke draperieën.

Een veelgenoemd formaat was 70x100 cm.

Aktiviteiten die worden ondernomen om het werk te verkopen.

tentoonstellingen en kunsthandel	90%
verkoop aan particulieren	35%
verkoop aan bedrijven	20%
inschrijven op opdrachten	20%
in opdracht werken	20%
via kunstuitleen	15%
kontakten met kunstmanagers	15%
kontakten met museum	6%

(uitgedrukt in het % geënquêteerde kunstenaressen).

Opmerkelijk is, dat de kunstenaressen weinig kontakten ter bevordering van verkoop van hun werk hebben met de kunstuitleen, met musea of met kunstmanagers.

Vorm van presentatie en promotie van eigen werk.

Elke kunstenaars blijkt een actuele dokumentatie van eigen werk van belang te vinden:

35% beschikt over actuele dokumentatie;

30% is bezig deze aan te leggen;

12% heeft het voornemen dokumentatie aan te leggen;

23% heeft geen dokumentatie van eigen werk.

De laatste groep -die niet beschikt over dokumentatie- noemt met name onwetendheid, gebrek aan financiële middelen en "er nog niet aan toe zijn" als redenen.

Als presentatiemogelijkheden worden genoemd:

- het werk op foto, dia en/of video zetten;
- visitekaartjes, stickers, proeflappen (bij textiel werk);
- met werk langs galeries en winkels gaan;
- inschrijven op opdrachten als manier van presenteren;
- een vaste expositieplaats hebben.

Opgemerkt kan worden, dat een folder als promotiemiddel door geen van de kunstenaressen wordt genoemd, terwijl de provincie Friesland juist hiervoor subsidiemogelijkheden heeft.

"Netwerkvorming" (het min of meer systematisch leggen van contacten met personen die voor de verkoop van eigen werk belangrijk kunnen zijn), wordt door één kunstenaar genoemd: zij vermeldt dat zij lid is van een kunstenaarsvereniging.

Inschrijving bij de Fryske Kultuerried.

45% van de kunstenaressen die de enquête hebben ingevuld staat ingeschreven bij de Fryske Kultuerried, 55% niet.

Als andere organisaties waar men ingeschreven staat, die evenals de Kultuerried beschikken over een kunstdokumentatiesysteem, werden genoemd:

- SVBK Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst 25%
- Stichting Kunst & Bedrijf 15%
- overige:
 - kunstenaarsvereniging "De Ploeg"

- Kulturele Raad Overijssel
 - Nederlandse Edelsmedenvereniging 35%
- 30% van de kunstenaressen heeft zich nergens ingeschreven.

Gebruik van subsidies, fondsen, stipendia en dergelijke.

45% van de kunstenaressen geeft aan van dergelijke faciliteiten gebruik te hebben gemaakt of een aanvraag te hebben gedaan; 55% meldt er geen gebruik van te hebben gemaakt.

Genoemd worden:

- Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (aanvraag geweigerd);
- Provinciale subsidie ten behoeve van materiaalaankoop;
- vergoeding voor kosten van opleiding, van Arbeidsburo;
- beroepskosten (aanvraag).

Overigens meldt 65%, dat zij méér van dergelijke mogelijkheden wil weten; 25% vindt dat ze voldoende is geïnformeerd op dit gebied en 10% stelt meer informatie niet op prijs.

Op de vraag of de kunstenaressen in het algemeen voldoende geïnformeerd worden over financiële mogelijkheden, zijn de antwoorden:

- ja: 20%, met name via BK-Info, de Fryske Kultuerried, de FNV-Infogids en een lezing op de Akademie Minerva in Groningen;
- nee: 35% vindt, dat jeezelf moeite moet doen om informatie te achterhalen.

10% vindt dat ze voldoende geïnformeerd wordt, maar dat de materie meestal moeilijk toegankelijk is.

Manier waarop men exposities, opdrachten en dergelijke verwerft.

Genoemd worden:

partikuliere kontakten	35%
op uitnodiging	35%
eigen initiatief	25%
via de Kultuerried	10%
via BK-Informatie	10%

Geëxposeerd werd:

in eigen provincie	90%
buiten de provincie	60%
in het buitenland	10%

Manier waarop men in inkomsten voorziet.

uikering vormt hoofdkomen	50%
inkomen van partner	40%
nevenactiviteiten	35%
zelfstandig levend van verkoop van eigen werk	0%
studiebeurs	10%

10% van de vrouwen die de enquête invulden, heeft BKR gehad, 90% niet.

Tijd, per week besteed aan de uitoefening van het beroep beeldend kunstenaars.

50 - 60 uur	5%
40 - 50 uur	15%
20 - 30 uur	55%
weinig/wisselend	25%
Totaal	100%

Al dan niet kunnen beschikken over een eigen atelier.

Alle kunstenaressen hebben een ruimte binnenshuis. Er wordt gewerkt in de huiskamer, op zolders of op kamers die ingericht zijn als atelier. Een enkeling heeft een atelier elders: een ruimte in de Kanselarij in Leeuwarden of een fabriekje van een kennis.

Eén kunstenaar meldt, dat zij een atelier in aanbouw heeft. Een ander werkt veel buiten.

Niet tevreden over de werkruimte	40%
Wel tevreden	55%
Onbekend of men wel of niet tevreden is	5%
Totaal	100%

Het al dan niet voeren van een zakelijk beleid met betrekking tot boekhouding, belastingaangifte en dergelijke.

Ongeveer de helft van de kunstenaressen die de enquête invulden, gaf aan geen zakelijk beleid te voeren.

Sommigen bewaarden wel bonnen van ingekochte materialen en waren bezig zich op dit gebied te oriënteren. Zij wilden graag meer informatie.

Enkele vrouwen verkochten weinig tot geen werk. In enkele gevallen werden bij de belastingaangifte kosten van expositie en materialen opgegeven als beroepskosten.

Bij de Omzetbelastingen werd men, op grond van de geringe omvang van de verkoop, in een aantal gevallen vrijgesteld van de BTW-aangift.

Diegenen die "ja" antwoorden op de vraag of men een zakelijk beleid voerde, hadden informatie ingewonnen bij de Belastingdienst, de Kamer van Koophandel, de Rijksdienst voor het Midden- en Kleinbedrijf, bij kennissen, een boekhouder en dergelijke.

Een minderheid heeft een eigen boekhouding die soms door een boekhouder wordt verzorgd.

Toekomstplannen, zakelijk en artistiek.

De meeste kunstenaressen gaven aan, beslist plannen voor de toekomst te hebben. Er waren antwoorden als:

- het uiterste en hoogste bereiken;
- een bedrijfje opzetten, met een stappenplan;
- financieel zelfstandig worden;
- een leven met man, kinderen én kunstenaarschap;
- een boekhouding opzetten, en dokumentaite, presentatie en zelfpromotie realiseren;
- projecten opzetten of samenwerken met andere kunstenaars;
- artistieke ontplooiing;
- een part-time baan als nevenfunctie;
- af en toe subsidie.

Meest voorkomende problemen bij het uitoefenen van het beroep beeldend kunstnares.

financiën	80%
te kleine werkruimte	25%
kinderen/gezin	35%
tijdgebrek	15%
en verder, totaal minder dan 10%	
- combinatie baan/kunst;	
- gebrek aan zelfvertrouwen;	
- discipline;	
- geen opleiding;	
- erkenning;	
- verdiensten worden afgetrokken van uitkering;	
- sociale positie als kunstenaar.	

"Vrouw zijn" als positief of negatief element in de beroepsbeoefening.

- 55% van de kunstenaressen die de enquête invulden, vond het vrouw zijn een negatieve rol spelen bij het uitoefenen van het vak. Uitspraken in dit verband waren:
- niet durven zeggen dat je kinderen hebt, om niet zeurderig over te komen of om onbegrip te vermijden;
- opvoeding (minder lef, minder brutaal, meer afwachtend zijn);
- jezelf aan de omgeving moeten bewijzen;
- bij derden weinig vertrouwen in je technische vaardigheden aantreffen;
- als hobbyïste gezien worden;
- kinderen krijgen, met daaraan gekoppeld de verwachting van anderen dat je wel zult stoppen met je werk;
- het missen van vrouwelijke voorbeelden;

- voortdurend beschikbaar moeten zijn voor het gezin;
 - geen status hebben, niet serieus genomen worden;
 - het vak -textiel- wordt bij voorbaat niet binnen de kunst erkend.
- 10% vond het vrouw-zijn juist een positieve rol spelen bij uitoefening van het vak. Deze kunstenaressen zeiden, het vrouw-zijn te kunnen integreren in het vak en door het krijgen van kinderen innerlijk rijper te zijn geworden.
- 35% vond het vrouw-zijn noch positieve noch negatieve invloed hebben. Deze vrouwen zeiden:
- het is nog een hobby;
 - tegenwoordig heeft het uitoefenen van je vak meer te maken met je persoonlijkheid en de keuzes die je maakt;
 - alleen je werk telt;
 - succes is meer afhankelijk van je ondernemingsgeest dan van je sexe.

Kontakten met andere kunstenaars, kunstenaarsverenigingen en vakorganisaties.

De antwoorden:

kontakten met andere kunstenaars heeft	60%
lid van vakorganisaties en verenigingen is	50%
(20% is actief lid)	
geen kontakten of lidmaatschappen	15%

Aktieve deelname aan het "kultureel gebeuren", bezoek aan tentoonstellingen en dergelijke.

De antwoorden:

vrij veel	55%
te weinig	30%
wel eens	15%
Totaal	100%

Wens, met andere kunstenaressen (meer) samen te werken.

De antwoorden:

zou regelmatig samen willen exposeren	65%
wil meedoen aan een kunstenaressenkring	60%
wil meewerken aan opzet van een vrouwen-kunstcentrum	55%
wil workshops geven/er aan deelnemen	55%

In dit verband werd een reeks opmerkingen gemaakt en suggesties gegeven:

- een en ander moet een duidelijk zakelijk belang hebben;
- wil alleen iets ondernemen met vrouwen binnen mijn vak (textiel);
- voel voor gezamenlijke kunstreizen in binnen- en buitenland;
- voel voor een kunststation: kafé-ruimte met mogelijkheid van expositie;
- voel voor het opzetten van een grafisch atelier;
- wil dergelijke activiteiten niet alleen voor vrouwen;
- voel er niet voor dat een en ander als vrouwenactiviteit gepresenteerd wordt;
- zou een gezamenlijke atelierruimte wensen.

Waardering van de themaweken.

De slotvraag was de vraag, hoe men de opzet van de themaweken waardeerde.

De antwoorden waren over het algemeen positief-kritisch.

Voorbeelden:

- geven inzicht in de mogelijkheden om de positie van kunstenaressen te verbeteren;
- workshop II was zeer boeiend;
- presenteer je niet altijd als "vrouwen met een achterstand", in de slachtoffer-rol;

- ik hoop op een vervolg, op uitbreiding van de activiteiten;
- het was een prima aanzet;
- zou jaarlijks terug moeten komen;
- geeft inzicht in wat er onder kunstenaressen leeft;
- wil me niet langer identificeren met vrouwen;
- houdt niet van activiteiten speciaal voor vrouwen of mannen.

Aanbevelingen

Onderwijs

- *De kloof tussen kunstopleiding en beroepspraktijk moet opgeheven worden, dit kan bewerkstelligd worden door gericht tijd en aandacht te besteden aan kunstmarketing en management: de zakelijke aspecten van een zelfstandige beroepsuitoefening.
- *De 'geschiedenis van kunstenaressen' moet een vaste plaats in gaan nemen binnen de kunstopleidingen en binnen de kunstgeschiedenis- en beeldende vakken in het voortgezet onderwijs.
- *Bij docentenvakatures in het kunstvakonderwijs de beleidslijn hanteren van een voorrangsbekleid voor vrouwen.

Kunstenaressen

- *Kunstenaressen moeten meer ruimte claimen voor wat betreft atelier ruimten, maak je vragen en wensen kenbaar bij instanties als de Fryske Kulturried.
- *Het onderhouden van contacten met kunstenaars en kunstenaressen gebruiken voor praktische informatie-uitwisseling, gezamenlijke atelierbezoeken, inkopen en werkafspraken.
- *In samenwerking met de Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst en de Fryske Kulturried zou men atelierwerkgroepen op kunnen gaan zetten en zich naar buiten presenteren d.m.v. het

uitzetten van kunst- en atelierroutes voor het publiek.

Kunstbeleid

kunstorganisaties, overheden, musea en galeries

- *In kunst aankoopcommissies de beleidslijn hanteren van een fifty-fifty vrouw/man verdeling bij het samenstellen van commissieleden. Gerichte werving naar deskundige vrouwen op dit terrein vergt enige inzet, maar zal zeker positief effect hebben.
- *In gemeentelijke en provinciale commissies en werkgroepen beeldende kunst tevens de beleidslijn hanteren van een fifty-fifty verdeling met betrekking tot de werving en aankoop van werk van kunstenaars en kunstenaressen.
- *Bij het promoten van de Provincie Friesland en de friese Gemeenten het werk van kunstenaressen een belangrijke rol mee laten spelen.
- *Geluiden van een kunstopdracht voor kunstenaressen werkelijkheid laten worden, en jaarlijks terug laten komen.

Fondsen en subsidieregelingen

Landelijk

Stichting Fonds voor de Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst.

Postbus 773

1000 AT Amsterdam

telefoon: 020-5231523.

Doel:

- het bevorderen en stimuleren, door het bieden van financiële steun aan beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten, in de vorm van individuele subsidies;
- het verstrekken van beroepskostenvergoedingen voor in aanmerking komende beeldend kunstenaars (fotografie en video vallen daarbij ook onder het begrip beeldende kunsten).

Dit fonds neemt de werkzaamheden over van het Ministerie van WVC, wat betreft de individuele subsidies en de beroepskostenvergoedingen, sinds de opheffing van de BKR medio 1987. Het Ministerie voorziet alleen nog in de financiering van het fonds.

Het fonds kent 6 subsidievormen:

1. een startsubsidie voor een periode van 12 maanden voor beginnend kunstenaars (maximaal f. 35.000,--);
2. een werkbeurs voor professioneel werkende kunstenaars voor maximaal 12 maanden (maximaal f. 42.000,--);
3. projektsubsidie voor de uitvoering van een individueel project;
4. een studiebeurs voor het volgen van een studie of cursus van maximaal 1 jaar ter verdieping van de professionele kennis;
5. een presentatiesubsidie voor presentatie van eigen werk in het buitenland of steun bij presentatie van eigen werk in de vorm van een publikatie of catalogus;
6. een reisbeurs voor maximaal 3 maanden.

Op het hiervoor genoemde adres kan men nadere informatie en aanvraagformulier krijgen.

De subsidie-aanvragen worden voorgelegd aan de Commissie Individuele Subsidies van het fonds. Dat is een onafhankelijke commissie die wordt bijgestaan door subcommissies en werkgroepen.

Rijksdienst Beeldende Kunst (RBK).

Prinsessegracht 28

Postbus 11636

2502 AP Den Haag

telefoon: 070-638963.

Doel:

- het beheren van het kunstbezit van het Rijk, voorzover dat niet is opgenomen in de inventaris van Rijksmuseum;
- het behouden van belangrijk roerend (Nederlands) kunstbezit in binnen- en buitenland;

- het geven van voorlichting en informatie;
- het doen van kunstaankopen.

De Rijksdienst beschikt jaarlijks over ongeveer f. 1 miljoen, te besteden aan aankoop van eigentijdse kunst. Zoals in het hoofdstuk "Kunstmarketing en Management" staat: het is nuttig documentatie van je werk aan deze dienst te sturen.

Provincie Friesland

Subsidieregelingen voor de Beeldende Kunst van de Provincie Friesland.

De provincie Friesland ontvangt jaarlijks van het Ministerie van WVC een bedrag als bijdrage van het Rijk in een provinciaal beeldend kunstbeleid. Het doel hiervan is, een bijdrage te leveren aan de inkomensvorming van professioneel werkende beeldend kunstenaars en de spreiding van beeldende kunst te bevorderen.

Het beschikbare geld wordt over drie regelingen verdeeld:

1. de aankoopregeling voor partikulieren ASK;
2. individuele subsidies voor kunstenaars (m/v);
3. subsidies bij monumentale opdrachten en andere plannen.

Daarnaast wordt het geld bestemd voor aankoop van kunstwerken door de Provincie en aankopen en huurvergoedingen door de Stichting Beeldende Kunst Friesland.

Kontaktpersonen:

- sekretaris van de adviescommissie beeldende kunst: H. Mous, Fryske Kultuerried Leeuwarden. Telefoon: 058-134615;
- provinciaal beleidsmedewerker beeldende kunst: J.R. van der Kleij, Provinciehuis Leeuwarden. Telefoon: 058-925607.

Zij kunnen nadere informatie over de toepassing van en procedures bij deze regelingen geven.

ad 1. Aankoop-subsidieregeling voor partikulieren ASK.

- bij aankopen van kunstwerken door partikulieren kunnen subsidies worden verleend van 25 procent van de aankoopwaarde, met een maximum van f. 1.000,-- per aankoop;
- de regeling geldt bij aankopen tussen f. 100,-- en f. 10.000,--;
- van het beschikbare budget is 1/3e deel bestemd voor subsidies bij aankopen van kunstwerken van kunstenaars die niet in Friesland wonen en 2/3e deel bij aankopen van kunstenaars die in Friesland wonen;
- de regeling geldt voor aankopen van kunstwerken van in leven zijnde kunstenaars die beroepsmatig werkzaam zijn.

De regeling kan worden toegepast door galeries en tentoonstellingsruimten die voldoen aan de door de Fryske Kultuerried gehanteerde criteria.

ad 2. Individuele subsidie voor kunstenaars (m/v).

- subsidies kunnen worden verleend voor projecten en activiteiten die van belang kunnen zijn

- voor de artistieke ontwikkeling van de aanvragende, zoals studieprojecten, tentoonstellingen, publikaties van bijzondere aard, studiereizen, materiaalvergoedingen en dergelijke;
- het maximum per kunstenaar toe te kennen subsidiebedrag is f. 4.000,--;
 - de aanvragen kunnen worden gedaan door kunstenaars die in Friesland wonen en die beroepsmatig werken volgens de criteria die door de Fryske Kultuerried worden gehanteerd;
 - aanvragen vóór 1 september van elk kalenderjaar indienen bij:
Provinciale Adviescommissie voor de Beeldende Kunst,
per adres: Fryske Kultuerried
Postbus 805
8901 BP Leeuwarden

ad 3. Subsidies bij monumentale opdrachten en andere plannen.

- subsidie kan worden gegeven ten behoeve van de honorariumkosten bij kunstopdrachten die worden verleend door gemeenten, instellingen en bedrijven;
- alle aanvragen worden door de Provinciale Adviescommissie Beeldende Kunst beoordeeld op artistieke kwaliteit;
- aanvragen moeten vóór 1 september van het lopende jaar worden ingediend bij de Provinciale Adviescommissie voor de Beeldende Kunst.
Adres: zie onder ad 2.

Boelstra-Olivier Stichting.

per adres:

J. Mulder

Speenkruid 33

8933 JT Leeuwarden

Telefoon: 058-880662

Doel:

het geven van subsidie aan de kunst- en agrarische sektor. Dit in de vorm van stipendia die in 3 groepen zijn te verdelen:

- beeldende kunst (voor iemand die afstudeert aan de ABK Vredeman de Vries);
- muziek (voor iemand die afstudeert aan het Conservatorium in Leeuwarden);
- taal- en letterkunde.

Fonds voor Culturele Doelen.

Provinciehuis

Postbus 20120

8900 HM Leeuwarden

Telefoon: 058-925925

Voorwaarde:

het culturele doel waar een bijdrage voor wordt gevraagd moet meer dan een gemeentelijk bereik bedienen.

Gedeputeerde Staten beslissen, na advies van de Fryske Kultuerried, over toekenning van subsidie.

Stichting Herbert Duintjer Fonds.

Prins Hendrikstraat 4

8911 BK Leeuwarden

Telefoon: 058-136481.

Doel:

het subsidiëren van activiteiten op het gebied

van oudheidkunde, bodemkunde, natuurbescherming,
musea en monumentenzorg.

Juckema-Siderius Fonds.

per adres:

W. Goinga

Harlingerstraatweg 2-b

8916 BB Leeuwarden

Telefoon: 058-154266.

Doel:

het ondersteunen van het algemeen maatschappelijk belang in de provincie Friesland in de meest ruime zin van het woord.

P.W. Janssens Stichting.

per adres:

Mr. Tj. H. Kingma

Bieruma Oostingwei 6

8453 JJ Oranjewoud

Telefoon: 05130-31858

Doel:

het ondersteunen van "nuttige sociaal economische werken". In de praktijk geeft deze stichting ondersteuning aan onder andere dorpshuizen en kulturele doelen.

Gemeente Leeuwarden

Stichting Marke Reinder en Doutjen Heeres.

per adres:

Stadhuis Leeuwarden

Postbus 21000

8900 JA Leeuwarden

Doel:

het subsidiëren van activiteiten in het bejaardenwerk, in de ruimste zin van het woord, voorzover daarin nog niet is voorzien.

Stichting Het Nieuwe Stadsweeshuis.

per adres:

J. Krediet

Weideflora 192

8933 GW Leeuwarden

Telefoon: 058-886933

Doel:

het bevorderen van het welzijn in Leeuwarden in het algemeen en in het bijzonder het bevorderen van activiteiten van jongeren in de gemeente Leeuwarden.

Adviesinstanties, kunstagentschappen en dokumentatiebestanden

Fryske Kultuerried.

Doel:

het versterken van de cultuur in Friesland in het algemeen en van de Friese cultuur in het bijzonder.

Sektie Beeldende Kunst en Architectuur:

- adviseert gevraagd en ongevraagd over subsidieverzoeken;
- ontwikkelt beleid ten aanzien van musea, galeries, kunstaankopen en opdrachten ten behoeve van gemeenten en provincie;
- beheert een documentatiecentrum van werk van beeldend kunstenaars en kunstenaresses;
- geeft het tijdschrift BOUD voor architectuur en vormgeving uit;
- verzorgt de aanvragen en selectie voor erkenning als beroepsmatig werkend beeldend kunstenaar. Criteria worden op aanvraag toegezonden;
- verzorgt het informatie-bulletin voor beeldend kunstenaars in Friesland.

Stafmedewerker: Huub Mous.

Grote Kerkstraat 47

Postbus 805

8901 BP Leeuwarden

Telefoon: 058-134615

Stichting Beeldende Kunst Friesland.

Kunstuitleen:

- leent een gevarieerde kollektie van kunstwerken uit van beroepsmatig werkende beeldend kunstenaars en kunstenaresses uit heel Nederland, tegen leenvergoeding;
- een selectiecommissie beoordeelt de technische aspecten, de prijs en de artistieke en beroepsmatige kwaliteit;
- het publiek kan kunst lenen en door middel van een spaarsysteem kan een kunstwerk worden aangekocht.

Zaailand 112

8911 BN Leeuwarden

Telefoon: 058-137820

Burgemeester Kuperusplein 49

8442 CL Heerenveen

Telefoon: 05130-27477

Burgemeester Witeweg 24

9203 KL Drachten

Telefoon: 05120-24253

Stichting Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden-Sneek.

Doel:

- het verbeteren van de positie van herintredende vrouwen op de arbeidsmarkt door middel van

het geven van informatie, advies en kursussen rond scholing en werken in loondienst. Tevens oriëntatie op het starten van een eigen bedrijf/zelfstandige beroepsuitoefening;
- het werkgebied omvat de noord- en zuidwesthoek van Friesland.

Wortelhaven 79
8911 GL Leeuwarden
Telefoon: 058-152920

Kruizebroederstraat 22
8601 CM Sneek
Telefoon: 05150-24322

Stichting Vrouw en Werkwinkel Zuid-Oost Friesland.

Doel:
identiek aan dat van de Stichting Vrouw en Werkwinkel Leeuwarden-Sneek.
Werkgebied: de noordoost- en zuidoosthoek van Friesland.

Oosterstraat 20-a
9203 BB Drachten
Telefoon: 05120-15749

Koornbeursweg 36-38
8442 DJ Heerenveen
Telefoon: 05130-20280

Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst SVBK.

Doel:
het verbeteren van de voorwaarden die vervuld moeten zijn voor een professionele beroepsuitoefening van vrouwelijke beeldend kunstenaars.

Keizersgracht 10
1015 CN Amsterdam
Telefoon: 020-266589
Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 10.00 tot 15.00 uur.

Stichting Amazone.

Kultureel centrum dat zich richt op de emancipatie van vrouwen, door middel van tentoonstellingen, workshops en manifestaties.

Singel 72
1015 AC Amsterdam
Telefoon 020-279000
Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 16.00 uur, zaterdag van 13.00 tot 16.00 uur.

Vrouwengalerie Marra.

Exposeert en verkoopt werk van vrouwelijke kunstenaars.

Noordermarkt 5
1015 MV Amsterdam
Openingstijden: woensdag t/m zaterdag van 13.00 tot 18.00 uur.

Anneke Haag - Brink Kunstagentschap Ann's Art.

- kunstverkoop en -verhuur aan bedrijven en instellingen;
- installeren van kunst in gebouwen;
- depot annex galerie.

Emmakade 62

8933 AT Leeuwarden

Telefoon: 058-158964

Bob Maas - Agentuur in Beeldende Kunst.

- bemiddeling bij kunstaankopen en opdrachten van het bedrijfsleven.

Hunze 200

9204 BW Drachten

Telefoon: 05120-20388

Dirk Hakze - Beeldend Kunstenaar en Kunstpromotor.

- bemiddeling bij kunstaankopen en -verhuur, opzetten van kunsttentoonstellingen voor het bedrijfsleven in binnen- en buitenland.

Spitaal 14

8602 VP Sneek

Telefoon: 05150-24645

Stichting Kunststation.

Kontaktpersoon: Jacob Knip

Herestraat 13

8911 LC Leeuwarden

Telefoon: 058-157772

Anneke Fokma

Heeft veel informatie over adressen, fondsen en instanties (ook buitenland).

Kleine Hoogstraat 8

8911 HE Leeuwarden

Kunstenbond FNV

- professionele belangenbehartiging voor beroepskunstenaars.

Arie Biemonstr. 111

1054 PD Amsterdam

Telefoon: 020-220025

Stichting Beeldrecht.

- uitoefening en bescherming van de auteursrechtelijke belangen van beeldend kunstenaars.

Keizersgracht 321

1016 EE Amsterdam

Telefoon: 020-277147/276973

Centrum voor Kunstmanagement, Bemiddeling en Beleid.

- dit centrum is onderdeel van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en organiseert cursussen voor 3 groepen in de kunstwereld: studenten kunstonderwijs, kunstenaars en kunstenaressen, mensen werkzaam in de kunstensektor.
- tevens richt het centrum zich op dienstverlening en cursussen aan derden.

Koördinatoren: Giep Hagoort en Joost Smiers.

Mariaplaats 28
3511 LL Utrecht
Telefoon: 030-314044.
Openingstijden: op werkdagen van 9.00 tot 13.00
uur.

Initiatiefgroep ateliervoorzieningen.

Voor meer informatie:

Huub Mous
Telefoon: 058-134615

LAK - Stichting Leeuwarder Aktuele Kunstmanifes-
taties.

- organiseert onder andere verkooptentoonstel-
lingen.

Chris Fokma
Kleine Hoogstraat 8
8911 HE Leeuwarden

Literatuurlijst

Geschiedenis

Vrouwenwerk

wedloop vol hindernissen
geschiedenis van vrouwen in de kunst
Germaine Greer
uitg.: Meulenhoff, Amsterdam, 1980
isbn 90-290 10320.

Feministische kunst internationaal

Marlite Halbertsma e.a.
uitg.: Haags Gemeentemuseum, 1979.

From the centre

feminist essays on women's art
Lucy Lippart
uitg.: E.P. Dutton, New York, 1976
isbn 0-525-47427-7.

Projekt Huishouden

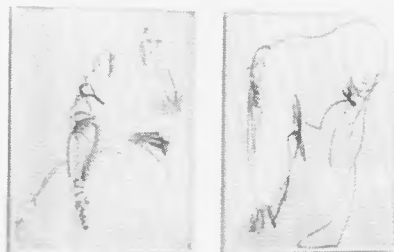
Cora Hollema/Josien Stenhouwer
uitg.: St. Amazone/LSBV en kunstenaressen, 1982.

De kunst van het moederschap

uitg.: Frans Halsmuseum, Haarlem, 1982.

De vrouw een godin, de kunst een god

over vrouwenstudies en het symbolisties vrouwen-
beeld
Deborah Meijers
uitg.: Kunsthistorische Schriften 3, 1980.

Vrouwen en Beeldende Kunst:

Der Künstler war ein Frau

Jenny Freriks

uitg.: Drenths Vrouwenburo, 1986.

Kunst von Frauen

das Berufsbild der Bildenden Künstlerinnen in vier Jahrhunderten

Edith Krull

uitg.: Edition Leipzig, DDR.

Tussen heks en heilige

het vrouwbeeld op de drempel van de moderne tijd 15e-16e eeuw

Petty Bange/Ellen Muller e.a.

uitg.: Sun, Nijmegen, 1985.

Kunstenares zijn

drie opstellen over vrouwen en kunst

Willy van der Duyn/Janna Valkenburg/Ellen Urselmann

uitg.: in eigen beheer, 1986.

Truus Trompert

een leven als model

Henk Egbers e.a.

uitg.: i.s.m tijdschrift Kunstbeeld en St. Modern Maecenaat, Breda, 1985

isbn 90-6213-312-2.

De vrouw in de kunst

afbeeldingen van vrouwen door de eeuwen heen

Charles Wentinck

uitg.: W. de Haan, Antwerpen, 1964.

Standpunten

tentoonstellingscatalogus van o.a. textielkunstenaresen

Marjan Unger

uitg.: Nederlands Textielmuseum, Tilburg, 1986.

isbn 90-70 962-02-0.

Video

De vernietiging

de vernietiging van het valse vrouwenbeeld/beeldende kunst en de vrouw

uitg.: NOS, Hilversum, 1978

VHS - 45 minuten

te bestellen: CBD-Friesland (705.8).

Kunstboeken van kunstenaresen

Sculpture

Eva Hesse 1936-1970.

Works on paper

Eva Hesse 1936-1970.

Catalogi

Krölller-Müller National Museum, Otterlo, 1979.

Charlotte Salomon

leven of theater?

een autobiografie in 769 gouaches

Judith Herzberg (vert.)

uitg.: Gary Schwartz, Maarssen, 1981

isbn 90-6179 050 6

Maria Sibylla Merian

het nieuwe bloemenboek
Helmut Deckert
uitg.: Kruseman, Den Haag.

Ans Markus

de ontwikkeling van 10 jaar realistische schilderwerk
Ger v.d. Ooord (red.)
uitg.: Zuid-Nederlandse Uitgevers Mij, Amsterdam, 1986
isbn 90-6684-003-X

Jeanne Bieruma Oosting

een overzicht van 72 jaar schilderen, tekenen en grafische technieken
Marlies Stoter
uitg.: Fries Museum, Leeuwarden
isbn 90-72304-03-9

Positie/bedrijfseconomische situatie van beeldend kunstenaressen

Informatiegids voor kunstenaars '87-'88

beeldend kunstenaars, vormgevers, fotografen
uitg.: Kunstenbond FNV.

Het "kleine verschil" in het beeldend kunstbedrijf

Ineke van Hamersveld/Truus Gubbels
uitg.: Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst
1985
isbn 90-800064-1-6.

B.K.R. verlaters M/V onderzoek

enkele gevolgen van verscherping van de BKR-voorwaarden periode 1-1-1984 - 1-1-1986
Herbert van de Minkelis
uitg.: Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst en Beroepsvereniging Kunstenaars, 1987
isbn 90-800-64-32-2.

Beeldrechtwijzer

auteursrecht voor beeldend kunstenaars diverse auteurs
uitg.: Staatsuitgeverij, Den Haag, 1987.

Vrouwelijke kunstenaars in aantallen

stencils via Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst, Amsterdam
(ter inzage Vrouw en Werkwinkel, Leeuwarden).

Het verdwijnen van de B.K.R., enkele cijfers en conclusies

stencils via Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst, Amsterdam
(ter inzage Vrouw en Werkwinkel, Leeuwarden).

Vrouwen en Kunst

portretten van vrouwen die hun beroep vinden in een vorm van beeldende kunst
Estelle van Bildebeek
uitg.: in eigen beheer, Den Haag, 1982.

Beeldende kunstenaars in Friesland

overzicht van kunstenaars en kunstenaressen in de provincie Friesland
Afke Hoekstra/Huub Mous e.a. (red.)
uitg.: Stichting Fryske Kultuerried, Leeuwarden, 1980.

Kunstbeleid

Mogelijkheden voor een gemeentelijk beleid voor vrouwen in de kunstsector

nota van de directie Culturele Zaken en Buro Emancipatie Gemeente Leiden, 1988.

Vrouw en Cultuur belicht

een oriënterend onderzoek naar vrouwencultuur in de provincie Utrecht
Berthe Schoonman, Utrecht, 1988
te bestellen à f. 5,--: Mariaplaats 51,
3511 LM Utrecht.

In ramt foar it Keunstbelied fan de provinsje Fryslan 1988 - 2000

Provinciaal beleidsraamwerk beeldende kunsten
uitg.: Provincie Friesland, februari 1988
CEO/RAP/COR0042.

Nota Vrouwenemancipatie Friesland

m.b.t. cultuur - pag. 67.

Tijdschriften

Ruimte

voor vrouwen in de Beeldende Kunst, Architectuur en Fotografie
uitg.: Stichting Vrouwen in de Beeldende Kunst
Keizersgracht 10
1015 CN Amsterdam
telefoon: 020-266589

Museumjournaal

serie 24, no. 6, november 1979

Vrouw en Bedrijf

magazine voor ondernemende vrouwen
no. 6 - juli/augustus 1988: Kunst als bedrijf
uitg: Vrouw en Bedrijf
Postbus 5506
1007 AM Amsterdam

B.K. Info

bulletin voor beeldend kunstenaars
uitg.: Stichting B.K. Info
Postbus 30450
2500 GL 's Gravenhage

Emancipatieraad Kwartaalnieuws

artikel: Vrouwen, kunsten en media, 1988
(tevens als nota aan te vragen)
uitg.: Buro van de Emancipatieraad
Lutherse Burgwal 10
5212 CB Den Haag
telefoon: 070-614371